

ФОРМУВАННЯ ПРАКСЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

FORMATION OF PRAXEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE FORESTRY SPECIALISTS IN THE CONDITIONS OF DUAL LEARNING

У статті узагальнено потенціал дуального навчання у формуванні праксеологічної компетентності фахівців лісового господарства в закладах фахової передвищої освіти. Актуальні реалії професійної діяльності висувають нові вимоги до особистості фахівців лісового господарства. На перший план зміщується здатність бути суб'єктом свого професійного розвитку, самостійно знаходити розв'язання соціально і професійно значущих проблем в умовах дійсності, що швидко змінюється. Тобто йдеться про формування практико-зорієнтованих умінь, які акумулюються в праксеологічну компетентність. Підсумовано, що формування праксеологічної компетентності майбутніх фахівців лісового господарства вимагає реалізації потенціалу дуального навчання як інноваційного концепту професійно-технічної освіти. Дуальне навчання як елемент практичної підготовки майбутніх фахівців лісової галузі ґрунтується на тісній взаємодії закладів передвищої освіти і підприємств. Набуваючи практичних умінь і навичок на підприємствах лісового господарства, одночасно занурюються в реальний виробничий процес. До переваг практико-зорієнтованої підготовки майбутніх фахівців лісового господарства в умовах дуальної освіти віднесено: отримання випускниками професійної школи набору компетентностей (у тому числі, праксеологічної), що відповідають вимогам сучасної економіки загалом і роботодавців зокрема; можливість опанування індивідуального набору додаткових кваліфікацій (компетенцій) на основі варіативної частини освітньої програми; скорочення термінів професійної та соціально-психологічної адаптації випускників закладів передвищої освіти на підприємствах лісового господарства, швидше долучення до формальної та неформальної структури трудового колективу; відсутність необхідності у відносно витратній системі «довчання» і перепідготовки молодих фахівців лісового господарства; можливість збагачення практичних умінь і навичок студентів на сучасній матеріально-технічній базі підприємств лісового господарства, яку вони мають у своєму розпорядженні. Дуальне навчання як інноваційний тип професійно-технічної освіти побудоване на єдності трьох методологічних засад: аксіологічної (паритетність гуманістичних і техніко-технологічних цінностей і цілей), онтологічної (компетентнісний підхід) і діяльнісної (організація процесу розвитку

практичних умінь студентів к суб'єктів професійної діяльності, соціально-професійних відносин).

Ключові слова: дуальне навчання, кваліфіковані робітники, майбутні фахівці лісового господарства, праксеологічна компетентність, практична підготовка, професійно-технічна освіта, заклади передвищої освіти.

The article summarizes the potential of dual education in the formation of praxeological competence of forestry specialists in institutions of professional pre-higher education. The current realities of professional activity put forward new requirements for the personality of forestry specialists. The ability to be the subject of their professional development, to independently find solutions to socially and professionally significant problems in a rapidly changing reality is shifting to the forefront. That is, we are talking about the formation of practice-oriented skills that are accumulated into praxeological competence. It is summarised that the formation of the praxeological competence of future forestry specialists requires the realisation of the potential of dual learning as an innovative concept of vocational education. Dual learning as an element of practical training of future forestry specialists is based on close cooperation between higher education institutions and enterprises. While acquiring practical skills at forestry enterprises, students are simultaneously immersed in the real production process. The advantages of practice-oriented training of future forestry specialists in dual education include: graduates of vocational schools obtaining a set of competencies (including praxeological) that meet the requirements of the modern economy in general and employers in particular; the possibility of mastering an individual set of additional qualifications (competencies) based on the variable part of the educational programme; reduction of the time of professional and socio-psychological adaptation of graduates of higher education institutions to the enterprise. Dual learning as an innovative type of vocational education is based on the unity of three methodological principles: axiological (parity of humanistic and technical and technological values and goals), ontological (competence-based approach) and activity-based (organisation of the process of developing students' practical skills as subjects of professional activity, social and professional relations).

Key words: dual training, skilled workers, future forestry specialists, praxeological competence, practical training, vocational education, pre-higher education institutions.

УДК 378.16-221.39/87
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.1.28>

Швардак М.В.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки
дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту
Мукачівського державного університету

Пинзеник О.М.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього
менеджменту
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нині проблематика підготовки кваліфікованих фахівців робітничих професій перебуває в центрі уваги педагогів, роботодавців та суспільства. Серйозні трансформації системи передвищої освіти, пов'язані з модернізацією інституту освіти України загалом, зокрема структурною зміною щаблів

освіти, спрямовують освітян до пошуку нових шляхів навчання майбутніх фахівців, зокрема й лісового господарства. Сьогодні акцент у передвищій освіті змістився на формування практичних умінь й навичок студентів.

Держава та бізнес-спільнота ставить перед професійними освітніми організаціями завдання підготувати

не просто випускників з дипломом, а справжніх фахівців, здатних виконувати трудові функції на конкретному робочому місці в повному обсязі. Ринок праці потребує високопрофесійних кадрів лісового господарства, які вміють якісно та відповідально виконувати свої професійні обов'язки, адаптуватися до виробничих умов, що швидко змінюються.

Один зі шляхів удосконалення якості підготовки майбутніх фахівців лісового господарства – впровадження дуальної системи навчання. Дуальне навчання, як показує практика європейської системи освіти, є результатом тісної взаємодії закладів освіти, в тому числі передвищої, і роботодавців щодо успішної професійної та соціальної адаптації майбутнього фахівця. В умовах дуального навчання студенти, вже на ранніх етапах навчання долучаються до виробничого процесу як працівники підприємств лісового комплексу.

Про потенціал дуального навчання писав ще А. Сміт. В праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» автор підкреслював, що систему практичної підготовки та наставництва в дуальному навчанні необхідно вважати традиційними методами підготовки кваліфікованих робітників на робочому місці, оскільки, працюючи поруч із майстром, молоді фахівці мають змогу опанувати «ази професії» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дуальне навчання як форма практичної підготовки майбутніх фахівців робітничих спеціальностей активно обговорюється в теорії і практиці педагогіки. Загальні аспекти організації підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти висвітлено в напрацюваннях І. Габенко [1]. Досвід упровадження дуальної освіти в зарубіжних країнах узагальнив О. Кучер [6]. Цінними є висновки Т. Іщенко та А. Чайковської щодо результатів другого року запровадження пілотного проєкту у закладах вищої та фахової передвищої освіти України [2]. Розкриваючи проблему кризи з кваліфікованими кадрами в різних сферах економіки України В. Ковальчук виявив шляхи подолання кваліфікаційного розриву в підготовці майбутніх фахівців [3]. Одним з дієвих інструментів автор вважає дуальне навчання як засіб праксеологізації підготовки студентів у фахових коледжах. Також варто підкреслити, що на сьогоднішній день розроблено велику кількість методичної літератури, яка містить вказівки щодо впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників [7; 8; 9 та ін.]

У доробку В. Ковальчук та С. Ігнатенко розроблено теоретико-методологічні аспекти впровадження дуальної освіти в професійній (професійно-технічній) освіті [4]. Тоді як Н. Кулалаєва розробила методику організації дуальної форми навчання для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників [5]. О. Стрілець конкретизував суть і структуру професійної підготовки майбутніх

кваліфікованих робітників машинобудівної галузі за дуальною формою освіти [10]. У сучасній літературі висвітлено логіку використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників (М. Шимановський [13]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на існуючі доробки в галузі впровадження дуальної освіти в підготовку кваліфікованих працівників, залишається невирішеною сукупність питань, що стосується організації дуального навчання майбутніх фахівців лісового господарства, оцінки його впливу на формування практичних умінь та навичок студентів, та, глобально, формування праксеологічної компетентності студентів закладів фахової передвищої освіти. Вирішення окреслених питань спрямовує до подальшого вивчення можливостей дуального навчання в підготовці кадрів для лісового господарства в фахових коледжах.

Мета статті – узагальнення потенціалу дуального навчання у формуванні праксеологічної компетентності фахівців лісового господарства в закладах фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в суспільстві, висувають нові вимоги до особистості фахівців лісового господарства. На перший план висувається здатність бути суб'єктом свого професійного розвитку, самостійно знаходити розв'язання соціально і професійно значущих проблем в умовах дійсності, що швидко змінюється. Тобто йдеться про формування практико-зорієнтованих умінь, які акумулюються в *праксеологічну компетентність* [12]. Ця здатність забезпечуватиме здійснення студентами раціональних та ефективних професійних дій. Формування праксеологічної компетентності майбутніх фахівців лісового господарства вимагає реалізації потенціалу *дуального навчання* як інноваційного концепту професійно-технічної освіти [11].

Одним із завдань модернізації системи передвищої лісової освіти є формування освітніх мереж, розробка та впровадження мережевої форми реалізації освітніх програм і проєктів для забезпечення доступності та вибору якісної освіти. Вирішення цього завдання передбачає: розвиток і вдосконалення мережевої взаємодії професійних освітніх організацій з підприємствами та загальноосвітніми організаціями. Визначальним чинником становлення мережевої взаємодії слугує *дуальне навчання*.

Дуальну форму професійно-технічної освіти О. Стрілець характеризує як освітній процес, що поєднує практичне навчання з частковою зайнятістю на виробництві та навчання в закладі освіти [10]. Ця форма здобуття кваліфікації ефективна лише за наявності добре налагодженого механізму соціального партнерства [8, с. 18].

У дуальній системі, на переконання О. Кучер, навчання посилюється і якісно змінюється роль

роботодавця [6]. На території підприємства створюються навчальні робочі місця, які можуть відрізнятися від звичайного робочого місця наявністю віртуального симуляційного обладнання. Найважливіший компонент навчання на робочому місці – наявність підготовлених кадрів, які виступають як наставники. Тобто студенти опановують практичні вміння фахово розв'язувати завдання з оцінювання якісних і кількісних характеристик лісових ресурсів у статичній та динамічній, кваліфіковано визначати біометричні характеристики лісових насаджень, окремих дерев і заготовленої лісопродукції, що використовуються для раціонального планування і ведення лісгосподарської діяльності, оцінювання динаміки та розвитку лісів у співпраці з наставниками від підприємств.

У традиційному розумінні, дуальна освіта – це одна з моделей, що забезпечує випускникам фахових коледжів здобуття кваліфікації, яка відповідає вимогам роботодавця, сприяє опануванню студентами необхідними практичними вміннями вже на старті професійної кар'єри. Система забезпечення практичної підготовки студентів закладів передвищої освіти на основі дуального навчання як інноваційний тип організації професійної освіти, передбачає тісну взаємодію двох різних навчально-виробничих середовищ: підприємства і професійної школи.

Аналіз досвіду використання дуальної системи навчання в зарубіжних країнах дав змогу узагальнити її переваги порівняно з традиційною:

- усунення основного недоліку традиційних форм і методів навчання – розриву між теорією і практикою;

- забезпечення стійкої мотивації до отримання знань і набуття професійних навичок (оскільки якість знань безпосередньо пов'язана з виконанням службових обов'язків на робочих місцях);

- врахування освітньою організацією вимог замовників-підприємств до майбутніх фахівців;

- забезпечення високого відсотка працевлаштування випускників (оскільки вони повністю відповідають вимогам роботодавця, а навчання максимально наближене до запитів виробництва);

- оцінювання якості підготовки фахівців самими роботодавцями (можливість оцінити рівень підготовленості майбутніх фахівців безпосередньо у виробничих умовах);

- стажування викладачів професійного циклу, майстрів виробничого навчання на виробництві;

- залучення викладачів і майстрів виробничого навчання як соціальних партнерів на підприємствах-партнерах;

- зниження навантаження на бюджет (частину витрат із професійного навчання майбутніх кваліфікованих робітників несе підприємство).

За таких умов освітній процес організовується таким чином, що теоретичне навчання здійснюється в фахових коледжах, а практичне – на підприємствах лісового господарства. Таким чином,

забезпечується баланс між когнітивною складовою професійного навчання майбутніх фахівців лісової галузі та його практичним компонентом. Досягнення такого балансу можливе завдяки спільності цілей професійної школи та підприємства – підготовки компетентних фахівців, затребуваних на ринку праці. Спільність цілей зумовлює розвиток інституту соціального партнерства з чіткою диференціацією інтересів та обов'язків професійної освіти і виробництва за провідної ролі роботодавців.

Дуальне навчання як елемент практичної підготовки майбутніх фахівців лісової галузі відповідно до своєї назви (від слова «дуєт») ґрунтується на тісній взаємодії закладів передвищої освіти і підприємств. Набуваючи практичних умінь і навичок на підприємствах лісового господарства, одночасно занурюються в реальний виробничий процес. Що ініціює формування та розвиток праксеологічної компетентності студентів. Тому після випуску їм не потрібна адаптація до виробництва, вони зможуть без перешкод влитися до складу трудового колективу.

З іншого боку, дуальне навчання відіграє позитивну роль для розвитку підприємств галузі. Адже в результаті навчання майбутніх фахівців лісової галузі «під замовлення» з'являються саме ті кадри, які потрібні їм. Беручи активну участь в освітньому процесі, підприємства можуть під час навчання коригувати його зміст, змінювати навчальні програми відповідно до перебігу своєї технологічної модернізації. Водночас варто підкреслити, що розвиток дуального навчання на підприємствах лісового комплексу зіштовхується з низкою бар'єрів, до яких можна віднести недостатню мотивацію роботодавця щодо укладення договорів цільового навчання, закріплення та підвищення кваліфікації майстрів і наставників від підприємства, недосконалості методів навчання студентів безпосередньо на робочих місцях, надання для навчання сучасного обладнання та оснащення.

До переваг практико-орієнтованої підготовки майбутніх фахівців лісового господарства в умовах дуальної освіти сучасні дослідники [7; 8; 9 та ін.] відносять:

- отримання випускниками професійної школи набору компетентностей (в тому числі, праксеологічної), що відповідають вимогам сучасної економіки загалом і роботодавців зокрема;

- можливість опанування індивідуального набору додаткових кваліфікацій (компетенцій) на основі варіативної частини освітньої програми;

- скорочення термінів професійної та соціально-психологічної адаптації випускників закладів передвищої освіти на підприємствах лісового господарства, швидше долучення до формальної та неформальної структури трудового колективу;

- відсутність необхідності у відносно витратній системі «довчання» і перепідготовки молодих фахівців лісового господарства;

– можливість збагачення практичних умінь і навичок студентів на сучасній матеріально-технічній базі підприємств лісового господарства, яку вони мають у своєму розпорядженні.

Підсумовуючи, зазначимо, що з точки зору теоретичного трактування дуальне навчання – це інноваційний тип професійно-технічної освіти, що передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфер у підготовці фахівців лісового господарства, побудовану на єдності трьох методологічних засад: аксіологічної (паритетність гуманістичних і техніко-технологічних цінностей і цілей), онтологічної (компетентнісний підхід) і діяльнісної (організація процесу розвитку практичних умінь студентів як суб'єктів професійної діяльності, соціально-професійних відносин). Результатом впровадження дуального навчання в підготовку майбутніх фахівців лісового господарства повинна стати сформована праксеологічна компетентність студентів.

Висновки. Концепт дуального навчання в професійно-технічній освіті, який активно впроваджується в закладах передвищої освіти нашої країні, дає змогу сподіватися на ліквідацію розриву між теорією і практикою під час підготовки кваліфікованих кадрів для лісового господарства. Дуальне навчання – форма підготовки майбутніх фахівців лісового господарства, яка комбінує теоретичне навчання в освітній організації та практичне – на виробничому підприємстві, де в студентів виробляються необхідні для конкретного виробництва професійні практичні вміння й навички. Зasadничим принципом дуального навчання є однакова відповідальність закладів передвищої освіти і підприємств лісового комплексу за якість підготовки кадрів. Для підприємства, дуальне навчання як модель освіти відкриває можливості підготовки кадрів, готових виконувати професійні функції «тут і зараз», скорочення витрат, передбачених на пошук і підбір працівників, їхнє перенавчання та адаптацію, відібрати найкращих випускників, оскільки за період практичного навчання їхні сильні та слабкі сторони стають очевидними. Для студентів закладів передвищої освіти – опанувати практичні вміння й навички, адаптуватися до реальних виробничих умов, розвинути вміння працювати в колективі, сформулювати професійні компетентності та відповідальність, успішно працевлаштуватися за фахом після закінчення навчання. В рамках дуального навчання держава ефективно вирішує завдання підготовки кваліфікованих кадрів для всієї лісової галузі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Габенко І. М. Аспекти організації підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. *Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Т. 1. Вип. 11. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/11/part_1/24.pdf/ (дата звернення: 10.11.2024)
2. Іщенко Т. Д., Чайковська А. Б. Про результати другого року запровадження пілотного проєкту у

зкладах вищої та фахової передвищої освіти України. *Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми другого року запровадження пілотного проєкту у закладах фахової передвищої та вищої освіти України* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 18 листопада 2021 р.). Київ: Науково-методичний центр ВФПО, 2021. С. 4–8.

3. Ковальчук В. І. Шляхи подолання кваліфікаційного розриву в підготовці майбутніх фахівців. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: Тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конференції*. Хмельницький: Вид-во ХНУ. 2021. С. 27–28.

4. Ковальчук В. І., Ігнатенко С. В. Упровадження дуальної освіти в професійній (професійно-технічній) освіті. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. 2019. № 1 (39). С. 120–132.

5. Кулалаєва Н. Методика організації дуальної форми навчання для професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. *Професійна освіта*. 2020. № 3 (88). С. 26–28.

6. Кучер О. А. Міжнародний досвід упровадження дуальної освіти. *Alfred Nobel University Journal of Pedagogy and Psychology*. 2023. № 2 (26). С. 70–82.

7. Методичні засади впровадження елементів дуальної форми навчання в професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельної, машинобудівної галузей, сфери обслуговування та громадського харчування: монографія / Гайдук О. В., Герлянд Т. М., Гоменюк Д. В., Кулалаєва Н. В., Пятничук Т. В., Шимановський М. М.; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Київ: ІПО НАПН України, 2023. 118 с.

8. Методичні рекомендації щодо впровадження дуальної форми здобуття освіти / Бугайчук В., Бучинська О., Давліканова О., Ковальчук С., Леу-Севериненко С., Лилик І., Перезовова І., Романов М., Серік М., Чайковська А. ; за заг. ред. М. Романова. Київ : ТОВ «Вістка», 2023. 281 с.

9. Організація дуальної форми навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти: практич. посіб. / Т. М. Герлянд, І. А. Дрозіч, Н. В. Кулалаєва, Г. М. Романова, М. М. Шимановський; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. – Житомир: «Полісся», 2019. 304 с.

10. Стрілець О. І. Суть і структура професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників машинобудівної галузі за дуальною формою освіти. *Наукові записки НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № CLI (151). С. 131–143.

11. Швардак М., Пинзеник О. Дуальна освіта як концепт практичної підготовки кваліфікованих робітників (на прикладі фахівців лісового господарства) в закладах передвищої освіти. *Наука і техніка сьогодні*, 2024. № 13 (41). С. 765–773. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-13\(41\)-765-773](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-13(41)-765-773)

12. Швардак М. В. Практикологічний підхід у фаховій підготовці майбутніх учителів початкових класів закладів загальної середньої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Сер. 5. Педагогічні науки: реальність та перспективи*. 2023. Вип. 91. С. 262–265. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.55>

13. Шимановський М. Сучасні виробничі технології у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. *Професійна освіта*. 2020. № 4 (89). С. 23–25.